

آبونه سرائطی

ممالک عثمانیہ ۱۰۰ سالہ (۶۵) آلی
آلی (۳۵) غروشد
ممالک اجنبیہ ۱۰۰ سالہ (۱۷)، آلی
آلی (۹) فرانقدر .

ادارہ خانہ

باب عالی جادہ سندہ دائرہ مخصوصہ

اخطارات

آبونه بدلی پشیندر .

§

مسلكه موافق آثار مع المنونیه قبول
اولنور . درج ابدلین یازیلرا ادا
اولونماز .

دینی ، فلسفی ، علمی ، ادبی ہفتہ لقی مجموعہ اسلامیہ در .
صاحب و مدیر مسئول
اشرف ادیب

باش محرر
محمد ماکف

واللہ یدی من یشاء الی صراط مستقیم

اخطارات

رسالہ مزدن آندیقی کوسترمک شرطیہ
یتون یازیلر ہرہانکی برغزتہ طرفتدن
اقتباس اولونہ بیلیر .

§

مکتوبلرک ، امضالری واضح و او قوناقلی
اولسی و آبونہ سرہ نومروسی محتوی
بولونعسی لازمدر .

§

مسالك اجنبیہ ایچون آبونہ اولانلرک
آدرسارینک فرانسزجہدہ یازلسی رجا
اولنور .

§

پارہ کوندرلدیکی زمان تہ یہ دائر اولدیغنک
واضحاً بیلدیرلسی رجا اولنور .

اتبعون اهدکم سبیل الرشاد

فقہ

خلافت:

جساب حَقِّ توفیقی و استاد محترمک ہمتیلہ بو ہفتہ دن اعتباراً
خلافتیانہ دائرہ بر قسم مخصوص آچوروز . خلافتیات کہ اصول فقہک
اک مهم بر شعبہ سیدر، عصر لردن بری مملکت مزده مندرس ایدی . نه
مدرسه لردہ، نده دارالفنونده تدریس اولنماوردی . بوندن بر قاچ سنه
اول فاضل محترم از میرلی اسماعیل حقی بک افندی حضرت تریسک دلاتیلہ
ایلک دفعه اوله رق دارالفنون علوم شرعیہ پروگرامنه ادخال اولوندی
ومشارالیه طرفندن تدریسه باشلانہ رق تورکجه بر اثر دہ وجودہ کتیریلدی .
هر مجتهدک، معارضنک دلائلی رد و جرح ایله کندی نقطه نظری
مدافعه ایتمسندن وجود بولان علم خلاف - استاذک اعتبارینہ کورہ -
اوج قسمدر :

(۱) دلائلده کی اختلاف ،

(۲) مسالکده کی اختلاف ،

(۳) مسائلده کی اختلاف .

بعض مجتهد، دیگر مجتهدک دلیل عدایتدیکی شیئی دلیل صایمیور .
مجتهدلرک متفقاً دلیل شرعی عدایتدکاری شیر کتاب ایله سنندن
عبارتدر . فقط قیاس کی، اجماع کی، استحسان کی بعض مجتهدینہ
کورہ دلیل اولان شیر دیگر بعض مجتهدلرہ کورہ دلیل عدایتدلیمیور،
اولرله بر حکم شرعی ثابت اوله میور . ایسته دلائلده کی بو مختلف نقطه
نظرلر برنجی قسمی تشکیل ایدیور .

صوکر مجتهدلرک متفقاً دلیل عدایتدکاری بر شیئی صورت
تلقیرلی باشقه باشقه اولور . بوندن ده مسالک اختلافاتی ظهور ایدر .
مثلا بعض مجتهدلر ایچون (سنت) ک سنت شایعه اولسی لازمدر .
حالبوکه بعضلرینہ کورہ شیوع شرط دکدر ، اسناد لازمدر .

بو ایکی قسم ، علم خلاف حقیقده نظریات اساسیہ کی ، مسائل
غامضہ کی محتویدر . استاذک تالیف ونشر بو یوردینی « علم خلاف » بو
بایدہ ایضاحات کافیہ کی شاملدر . بوندن صوکر اوچنجی قیم کلیور کہ
بوده مختلف فیہ مسائل شرعیہ کی موضوع بحث ایدیور . بو قسمده
اقوال مختلفه فقہا ذکر و تشریح اولونیور .

بو علم، کرک اصول فقہک مهم بر شعبہ سی اولوق اعتباریلہ، کرک
مناظرات اجتهادیہ نک جولانکاهی بولونمق حسینیلہ نه درجه حائز اهمیت
اولدینی آشکاردر . اسلامده کی حرکت فکریہ کی کورمک ایچون بو کی
علوم کالیہ کی تدقیق وتتبع ایتلیدر .

بو خصوصده استاذک بذل ایتدیکی غیرتله، همتلر جذا شایان جبرتدر .
بر طرفدن بو علملری احیا ایتک ، دیگر طرفدن انلرہ یکی بر رونق
ویرمک ... ایسته استاذک اک سودیکی مشغله ۱ سنه لردن بری حیاتی
حصر ایتدیکی ، یورولوق بیلمز بر تتبع، خارق العاده دینہ جک بر سی

بو قسم مابعد الطبیعه نک الهیات عقلی قسمی ایله مزج اولونمشدر .
۸ - لزوم نبوت، سمنیه وصائبه وعقلیون مذهبلی ، احتیاج
دین ، دین طیبی والهی ، انبیاء سالفه، نسخ وتحریفک اسبابی، سیر
جلیلہ و اخلاق فاضلہ ایله فخر عالم اقدمز حضرت تریسک نبوتلرینی
اثبات ، معجزات وامکانی ، معجزات محمدیہ .

بو قسم اخلاق وتاریخ ادیان ایله مزج اولونمشدر .

۹ - دین اسلامک دین عام اولدینی ، دین اسلامک دین طیبی نک
اهم قواعدی اوزرینہ مؤسس ایدوکی ، دین اسلامک دین فطری اولدینی ،
دین اسلامک سعادت مادیہ ومعنویہ کی کافل بولوندینی ، دین اسلامک
قانون اقوم ایدوکی ، دین اسلامک دین عقل و دین علم و دین فضیلت
و دین همران بولندینی ، دین اسلامک دین عدل و دین هدایت و دین تعاون
و دین شوری و دین حقیقت و دین مصلحت و منفعت ایدوکی ، دین
اسلامک خرافاتی ابطال ، اساطیری رد ایتدیکی .

بو قسم علم اخلاق ایله مزج اولونمشدر .

۱۰ - اشراط ساعت، احوال برزخ، احوال معاد، فلاسفہ وملیون
مذهبلی ، دار نعیم وجحیم ، شفاعت ، رؤیت رب .

بو قسمده مابعد الطبیعه نک علم النفس عقلی قسمی ایله مزج
اولونمشدر .

۱۱ - ضروریات دینیہ ، اصول شرع ، مصلحت وحکمت،
حسن وقبح ، مالا یطاق ، ماجاء به الشرع ، ایمان و کفر، اطاعت
ومعصیت و ولایت ، حیطة اسلام ، حیطة تسنن، احکام فلاسفہ .
بو قسم اخلاق ایله مزج اولونمشدر .

۱۲ - نصوص جلیلہ حقیقده وارد اولان شهادتی رد ایدر .

بو قسم مسائل طبیعیہ وفلکیہ ایله نصوص آردسنده کی نسبی ارأه
ایده جکدر .

۱۳ - امامت کبری ، امام المسلمین ، امام بالحق .

بو قسمده اخلاق ایله مزج اولونمشدر .

۱۴ - قرون ثلثه: اسحاب کزین، اخبار تابعین وتبع تابعین ،
صدر اسلامه بر نظر .

۱۵ - فرق اسلامیة موجوده .

بو ایکی قسم تاریخ اسلام وتاریخ علوم ایله مزج اولونمشدر .

۱۶ - مذاهب موجوده ملیہ وفلسفیہ .

بو قسم تاریخ ادیان وتاریخ فلاسفہ ایله مزج اولونمشدر .

ازمیرلی

اسماعیل حقی

تصحیح . - ۳۴۱ نجی نسخه نک یکرمنجی صحیفه سنک بشنجی سطرندہ
« نابعه » و ۲۷ نجی سطرندہ « ذکر الله ایله تخلیه » ترتیب سہولرینک شو
صورته تصحیحی اقتضا ایدر : « ناصبه » ، « ذکر الله ایله تخلیه » .

ایہ چالیس دینی یگانہ شی: علوم شرعیہ نیک احیاسی، زمانہ کورہ تجدید و اعتلا۔
 سہ در کتابریلہ، تقریر لریلہ طلبہ علومک افکار نده حاضر لادینی انقلاب علمی
 و کون آنارینی کوستریور۔ مملکت مزده کوندن کونہ علوم شرعیہ یہ
 قایشی آرتمقده اولان شوق تبندہ استاذک تدریسات و تالیفاتی نہ مهم
 تاثیر لراجرا ابتدیکی انکار اولنہ بیلیرمی؟ هرکس سیاست دینی قودیلریلہ
 ده کندان اولدینی زمان حضرت استاذ، بوتون ماملکنی صرف ایدرک
 وجودہ کتیردیکی قیمتدار کتب خانہ سندنہ، تدقیق و تالیف آثار ایله
 مشغول ایدی، هرکس قهوه خانہ بیکه لرنده چکه چالارکن حضرت
 استاذ دارالفنون کرسیلرنده نشر حقایق ایدیور، تبصراتی تشریح
 ایایوردی، بویله چالیس دینی، بویله خارق العاده غیر تکر کوستریور؛
 فقط مکافاتی ده کوردی: مدینة العلمک امرای معظمه سندن اولدی.
 تالیف ابتدیکی اثر لری بو کون دارالفنونده، دار الخلافة العلیہ مدرسہ لرنده
 تدریس اولونیور، استاذک آثار کرینی حقیله مطالعہ ایدنلر بونی تقدیر
 ایدر، غیاب آده اولسه نخب و حقیقتی بیلیرمی کندیارینی الامازلر.
 سوکرا استاذک علما آرسندنہ، هر موقعی واردر، استاذک
 سربست نشریات و افکاری دائماً حسن قبول کوریور۔ چونکه حسن
 نین، دین مینہ قارشی محبتی درکاردر؛ نقلده کی اعتنا و صداقتی مسلم در؛
 بر غرض مضمیری اولدینی معلومدر۔ بو خصوصده هیچ کیمسه نیک
 شک و شبهه سی یوقدر۔ بوجهتله بوتون نشریات و افکاری عموم مسلمانلر
 آرسندنہ مظهر اعتماد اولیور۔

بو توجه عامہ بر عالم ایچون نہ بویوک شرفدر۔ بو توجهدر که آنی
 خارق العاده غیر تکره سوق ایدیور، او شرفدر که اهل علمی رحله
 تدریسنه جذب ایدیور۔
 مفتون عرفاتی اولان اخوان صمیمی بالکثر تالیفاتی مطالعہ
 ایہ قناعت ایدہ مدیلر؛ برده تقریر لریلہ مستفیض اولمق ایستدیلر، هربری عالی
 مکتبلری اجمال ایدرک علم و عرفانک یار ایدینی اولان، متنوع علملر ده متخصص
 بولونان بو ذوات، «خلافیات» حقیقده ده استاذک فیض سمیحانه سنہ
 مراجعت ایتدیلر، ابن رشدک «بداية المجتهد ونهاية المقتصد» کتباتی
 اساس اتخاذ ایدیلهرک درسه باشلانندی، استاذک تقریر لری ضبط ایتک
 و بلیفہ سی ده بزه توجه ایتدی، تعمیم فوائدی مقصدیلہ نشری ده مناسب
 کورولهرک بتوفیقہ تعالی بوهفته دن اعتباراً درجنہ مباشرت اولوندی،
 جناب حق موفق بالخیر بویورسون۔
 ح. اشرف ادیب

مقدم

متن: « اما بعد حمد الله بجميع محامده ... باوجز ما یکننا فی ذلك »

استاذ محترمک تقریر فاضلانہ لری

ابن رشدک «بداية المجتهد ونهاية المقتصد» کتاب معتبرنی تالیفدن مقصدی - فقیہ
 کیمہ دیرلر - بدایہده موضوع بحث اولان مسائل - ائمه متبوعینک مشهور اولانلری -
 بدایہ تک تقسیمات و ترتیباتی

فقیہ فیلسوف قاضی ابن رشد القرطبی (۱) نیک تالیف ایتدیکی
 «بداية المجتهد» عنوانی کتباتی اقوال مختلفه فقہا حقیقده یازلمش اولان
 کنا بلرک الک کوزلی در۔

مؤلفک بو کتباتی تالیفدن مقصدی، کندی بیانی وجهله مجتهدک معروض
 قاله جنی مسائل مسکوت عنہا ایچون کرک بر قول نقل اولدسون، کرک اصلا قول
 نقل اولونمسون اصول و قواعد حکمنده اوله حق متفق علیہ و مختلف فیہ مسائل
 احکامی، امہات مسائلی دلائلی ایله، نکت خلافی ایله یعنی اختلافی موجب اولان
 اسبابک اصولی ایله بیان ایتک؛ بر مجتهدک تقریری، بر فرعی اصله ارجاعی حقیقده
 کوزل بر قانون یازمق درکه؛ بوسایده ده کتبا بدہ کی مسائلی بیان، و اسباب اختلافی
 آکلایان بر کیمسه مسکوت عنہ اولان مسائلی کتبا بدہ کی مسائله قیاس
 ایدہ بیلیر۔ بر حادنه حقیقده بر قول نقل اولونمش ایسه بو قولک هانکی
 فقیہک مذہبنہ موافق اوله جنفی، هانکی فقیہک مذہبنہ مخالف بولنہ جنفی
 بیلیر۔ حادنه حقیقده بر قول نقل اولونممش ایسه اصول و قواعد
 حکمنده اولان مسائله قیاساً الزام ایتدیکی فقیہک اصول فقہی ایله،
 اجتهادی ایله او حادنه نیک حکم شرعیسنی بیان ایدر۔ درجه کفایہ ده
 علم نحو، علم لغت، علم اصول فقہ بیلوب بو کتباتی تتبع ایدن بر کیمسه
 مرتبه اجتهاده بالغ اولور، فقیہ اولور۔

فقیہ لایعد و لایحصی مسائلی حفظ ایدن دکادر، زمان مزده اولدینی
 کبی مؤلفک زمانندہ ده بعضاری مسائلی حفظ ایدنہ فقیہ دیورلر۔
 حالبوکه فقیہ فرعی اصله ارجاع ایدن کیمسه در۔ بوده بو کتبا بدہ کی
 مسائلی حفظ ایله حاصل اولور۔ نته کیم خفاف هر ایاغہ آیاق قانی
 یاپه بیان کیمسه در، بوقسه دکاننده یک چوق آیاق قانی بولندیران کیمسه
 دکادر۔ دکاننده بعض کیمسه لریک ایاغنه او یغون بر آیاق قانی بولونماز
 ایسه نہ یاپار؛ مجبوراً آیاق قانی یاپه بیلن خفافه مراجعت ایدر۔
 مسائلی از بر لیوب فرعی اصله ارجاع ایدہ مهین «حافظ مسائل» صدرنده
 اولیان، سطرده بولونمیان بر مسئله قارشوسنده عاجز قالیر۔ عاجز
 فالانہ ناصل فقیہه دینیر؛ مجبوراً مملکه استنباطی بولنان ذاته، فرعی
 اصله ارجاع ایدن بر ذاته، فقیہه مراجعت ایدر۔ بوکامبفی مؤلف
 کتابک اسمنه «بداية المجتهد ونهاية المقتصد» دیمشدر۔

مؤلف کتبا بدہ اکثریا منطوق به اولان مسائلی ویا منطوق به
 تعلق قریب ایله تعلق ایدن مسائلی ذکر ایدیور، مسکوت عنہ اولان
 مسائلی یک آز ذکر ایدیور؛ مشهور اولوب دیکر بر مسئله به اصل
 وقاعدہ اولان قسمنی ویا کثیر الوقوع اولاننی بیان ایدیور۔ ذکر
 اولان مسائلک بر قسمی متفق علیہ در، دیکر قسمی ایسه زمان اصحابدن
 (رضوان الله تعالی علیهم اجمعین) تقلیدک شایع اولدینی زمانہ قدر
 کلوب کچن فقہاء اسلام آرسندنہ مشہر اولان مختلف فیہ مسائلدر۔
 تقلید قرن رابعده ظهور ایتشدر۔ تقلید مذمومدر، بدعتدر۔
 تقلید: حق بلا دلیل بیلیمک، علم: حق دلیل ایله بیلیمکدر۔ مقلد طلم
 دکادر، طلم: مقلد اوله ماز۔

بدعت تقلیدک شیوعنه قدر بیکلرجه مجتهد ظهور ایتشدر۔
 بو مجتهدلردن بر قسمنک اتباعی واردر، مجتهدلر یک چوق ایسه ده،
 اتباعی اولان مجتهدین، ائمه متبوعین او قدر چوق دکادر، ائمه متبوعیندن
 مشهور اولانلر شونلردر:

ایچون واقفانہ مقالہ لریازمقدمہ ، مجهول فالان حقائق انظار عامہ ناہ ، ننگاہ امانتہ عرض ایتمکده درلر .

مثلا نیویورقده انتشار ایدن «The Chnr chmau» جریده دینہ سی دیورک : «اون طقوزنجی ویکرمنجی عصرلرده اوروپانک بیوک حکومتلری آره سنده وقوع بولان محاربه لردن هیچ برسی یوقدرکه بوکونکی حرب قدر قیمتدار فوائد اخلاقیہ تأمین ایتن اولسون . بوکون پک آشکار کورولیورک حرب ، معنویت اجتماعیه ناہ ظاہری برکورونوشیدر .»

فی الحقیقہ اولہ در . محاربلر کیرہ جکلری بر حربی مشروعیت اخلاقیہ سی نقطہ نظرندن عادلانہ بر محاکمہ ایله حاصل ایدہ جکلری قناعت اوزرینہ مؤسس برقرار نتیجہ سنده سلاحہ صاریلرلر . یوقہ کیریشکلری جدال عظیمده بر مشروعیت بولماز . بوکون ایسہ حرب حاضر حقندہ پایلان تدقیقات مشہود اولان سیئات اخلاقیہ اطرافندہ در .

لوندردہ منتشر «مورنینغ پوست» غرتہ سی دیورک : «حرب حاضر خریستیانلر ایچون غایت معظم استفادہ لر تأمین ایتدی . اونلرہ ناصل اولومی کوستردی ایسہ دینلرینده خاطر لاتدی . برطرفدن ثروتلرینی تار مار ایتدیسہ دیگر جہتدن روحانی بر تعزیت ویردی . حب نفس ایله دیگر معصیتلرک عاقبتی انظار عبرتہ عرض ایتدیسہ اک درین احتیاجلرینی تأمین ایدہ جک وسائط حیاتیہ بی دہ اوکرہ تدی . حرب ودین . . . یکدیگریله برابرلر . حرب اسپانلرہ ، ولادناک قادینلرہ اوکرہ تدیکنی اوکرہ تیور . جہان معنویتک محصوللری بوکی حادثات مدہشہ ایله بیچیلیر . شیمدی کلیسانک زرع ایدہ جکی تخمیلر یکیدن نشو ونمای . باشلاہ جقدر . کلیساریمز فرصتی فاجیرماز . قناعتبخش بر عقیدہ بی تعمیر ایتدیسہ . فیاض بر محصول معنوی بی حصاد ایتش اولورلر .»

بوسطرلری او قویانلر ، البت بوفکرلرک ، عالمہ الحاد تخمیلرینی نشر ایدن بر محیطک ایچندن جیقذیقنی دوشونہرک تعجب ایدرلر . احتمالک بوسوزلری گورمزدن اول حرب حاضری دینک افلاسنہ دائر بر حجت قاطعہ کی تلقی ایلرلردی . فقط یا کلش بر ذہابہ صابندقلرینی آتیدہ تی تدقیقاتدن آکلاہ جقدر .

ینہ لوندردہ انتشار ایدن «Christian Commonwealth» غرتہ سی آتیدہ کی سطرلری یازیور :

«... ایستہ دیلرک دینسز بر مدنیت تشکیل ایتسونلرہ ایستہ دیلرک دینسز اولہرق ترقی ایتسونلر . بو صورتلہ دینک حقوقنی اہمال ، اوامرینہ عصیان ایتدیلر . عبادتدن واز کچدیلر . ذوق و صفالرینی انجق دار الفجورده طوپمہ بہ باشلا دیلر .»

«حیاتلرینی آنجق پارہ طویلایمق ، صلح و مسالمت دورہ لرینی تسلیحات ایله کچیرمک ایله اصرار ایتدیلر . وقتاکہ او بالاندن قوردقلری مبنای حیاتلری یقلدی ؛ ہر قصوری او تحقیر ایتدیکاری دینلرینہ یوکتدیلر . حالبوکہ اونلر عبدہ ذہب ایدیلر . اونک پارلاقنہ ہرشیہ فدا ایتدیلر . بوکارغماً اصل اونلری قورتارہ جق ، اونلرہ شفا و ہدایات

اسم	تاریخ وفاتی	منشأی
امام اعظم ابو حنیفہ	۱۵۰	کوفہ
امام عبدالرحمن اوزاعی	۱۵۷	شام
امام سفیان ثوری	۱۶۱	کوفہ
امام مالک بن انس	۱۷۹	مدینہ
امام محمد بن ادریس الشافعی	۲۰۴	مکہ
امام اسحق بن راہویہ	۲۳۸	نیساہور
امام ابو ثور ابراہیم بن خالد	۲۴۰	بغداد
امام احمد بن محمد بن حنبل	۲۶۱	بغداد
امام داود الظاہری	۲۷۰	بغداد
امام ابوبکر محمد بن المنذر	۳۰۹	مکہ
امام محمد بن جریر الطبری	۳۱۰	بغداد
امام محمد بن خزیمہ	۳۱۳	نیساہور

مع مافیہ بصرہ دہ حسن بصری (وفاتی : ۱۱۰) ، شامدہ مکحول الدمشقی (وفاتی : ۱۱۴) ، کوفہ دہ ابن ابی لیلی (وفاتی : ۱۴۸) و ابن شبرمہ (۱۴۶) ، خراساندہ محمد بن نصر المروزی (وفاتی : ۲۹۶) ائمہ متبوعیندن ایدیلر . مؤلف مسکوت عنہ اولان مسائل ایچون اصول و قواعد حکمنده اولان مسائلی بیان ایتدہ دن اول غایت وجیز اولہرق احکام شرعیہ نک تلقی اولندینی طریقلری یعنی دلائلی ، احکام شرعیہ بی ، اسباب اختلافی بیان ایدیور . صرکرہ مسائل احکامہ کیریشیور . کتاب باشلیجہ درت قسمہ آریلیور : دلائل ، احکام ، اسباب اختلاف ، مسائل . دلائلی و احکامی اصول مالکی اوزرہ ، اسباب اختلافی کندی اجتہادی وجہلہ بیان ایدیور ، مسائلی ابواب فقہ اوزرہ ترتیب ایدیور . ہر بابدہ اصول و قواعد حکمنده اولان مسائلی دلائلی ایله ، اسباب اختلافی ایله ذکر ایدیور .

اوروپا دینہ رجوع ایدیور

حرب حاضر بتون دہشتیلہ اوروپایی ماعلرہ غرق ایدیورکن برچوق مدققلر بوفلاکت کبرادن اخلاقی ودینی استفادہ لر تأمین ایتک ایچون اوغراشسیورلر . حتی « بوفلاکتی خرسیتیانلق نیچون منع ایدہمدی ؟ » دیہ دوربینانہ تفحصاتدہ بولنیورلر . استقبالک سلامتی ایچون لازم اولان عبرت و انتباہ درسلرینی شمیددن حاضر لایورلر . کرچہ حرب بر فلاکتدر ، بر واقعہ تاریخیہ در ؛ فقط عینی زماندہ پک قیمتدار دقان اخلاقیہ بی محتویدر . حربک رایت اخلاقیہ سی اونک آلتندہ جہاد ایدنلری یوکستیر و معنوی دشمنلری مقهور و مضمحل ایدر . ہر حربک مادی نقطہ نظرندن تدقیقی نہ قدر لازم ایسہ اونی معنوی نقطہ نظرندن تدقیق ایتک او قدر الزمدر . بوو تدقیقاتی انظار ملتہ عرض ایتکدہ بروجیبہ در . اوروپالیر و آمریقالیر بو حقیقی درپش ایدرک حرب حاضر دن دینی و اخلاقی استفادہ لر تأمین ایتک